

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*
2017, Yıl:5, Sayı:9

Geliş Tarihi: 18.03.2017

Kabul Tarihi: 11.04.2017

Sayfa:309-321

ISSN: 2147-8872

XVI. YÜZYILDA TERCÜME EDİLEN BİR TIP METNİ “MECMA’Ü’L- MÜCERREBÂT”

Murat Muratoğlu*

ÖZET

Tıp; insanoğlunun varoluşundan bu yana -toplumlara göre farklılık göstermiş olsa da- gelişerek büyüyen bir bilim alanıdır. İnsanoğlu, hayatın kaçınılmazlarından olan hastalıklara ve ölüme çare bulmak amacıyla, tarihin ilk dönemlerinde sihir ve büyü ile başlayan sağaltma yöntemlerini zamanla, deneme-yanılma ve gözlem sonucunda elde ettiği bilgi birikimiyle hatırı sayılır bir noktaya getirerek, gelecek nesillere faydalanabilecekleri önemli tecrübeler nakletmiştir. Bu tarihi süreç içerisinde İslam tıbbı önemli ilerlemeler kaydederken, Türk tıbbı örnek aldığı İslam tıbbından hareketle, telif ve tercüme birçok eser meydana getirmiştir. Bu çalışmanın konusu, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 190 arşiv numarasında kayıtlı XVI. yüzyılda Osmanlı Türkçesine tercüme edilen bit tıp metnidir. Eser, Necmeddîn Mahmud bin Ziyaeddîn İlyas Şirâzî'nin Hâvî-i Sagîr adıyla meşhur olan El- Hâvî fî İlmi't-Tedâvî adlı eserinin Mecma'ü'l-Mücerrebât adlı tercümesidir. Ahmed bin Bâli tarafından hicri 987, (miladi 7 Mayıs 1579) tarihinde tercüme edilmiştir. Eser beş makale ve her makalenin kendi içerisindeki bablarından oluşur. Mütercim her babın sonuna birer fasıl eklemiştir. Genel sağlık bilgileri, vücudun her bir organın hastalıkları, ilaç yapımı, şifalı maddeler ve helva yapımı ile ilgili bilgiler vermektedir. Eser, içerik yelpazesi bakımından tıp, eczacılık, botanik, dilbilimi, halkbilimi, gastronomi gibi birçok disiplinin için kaynak olarak kullanılabilir hacimli bir metindir.

Anahtar kelimeler: Mecma'ü'l-Mücerrebât, Ahmed bin Bâli, Osmanlı tıbbı

* Doktora öğrencisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyalbilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, murat.muratoglu61@hotmail.com

**A MEDICAL WORK TRANSLATED IN XVITH CENTURY NAMED
“MECMA’Ü’L-MÜCERREBÂT”**

ABSTRACT

Medicine is a branch of science which has been developing since its existence although it changes according to different societies. Human beings in order to find remedies, beginning with magic and glamour and developing with knowledge gathered from experience and observation for illness and death which are inevitable aspects of life, carried the cure methods to a respectable level, and transferred them to the following generations for their utility. Within this developments, while Islamic medicine made e great process, Turkish medicine formed many original and translated works with reference to Islamic medicine. In the present study, a work translated in 16th century in Anatolia, registered with archive number 190 in İstanbul university "Nadir Eserler" library work is introduced. The work is translated version of Mecma’ü’l-Mücerrebât, named El- Hâvî fî İlmi’t-Tedâvî and known as Hâvî-i Sagîr by Necmeddîn Mahmud bin Ziyaeddin İlyas Şirâzî. It was translated by Ahmed bin Bâlî on 7th May 1578 (987 hijri). The work consists of five chapters, and each chapter has its own parts. The translator added a part at the end of each chapter. It gives information about general health issues, the illness of each organ, preparing medicine, curative materials and halva preparation. It has the potential to be used as a source book for medicine, pharmacy, botanic, linguistics, folklore, gastronomy in terms of wide range of knowledge it includes.

Key Words: Mecma’ü’l-Mücerrebât, Ahmed bin Bâlî, Ottoman medicine

0. Giriş

Anadolu Selçukluları döneminde bilim ve sanat dilinin Arapça ve Farsça olması nedeniyle geri planda kalan Türkçe, 13. yüzyıldan sonra Anadolu’da Oğuz ağzına dayalı telif ve tercüme birçok eser meydana getirmiştir. 14. ve 15. yüzyıllarda Anadolu sahasında dini-tasavvufi içerikli metinler ağırlıklı olmak üzere tıbbi, tarihi, felsefi, edebi nitelikte yüzlerce eser kaleme alınmıştır. Anadolu sahasında örneklerini ilk olarak 14. yüzyılda görmeye başladığımız tıp metinleri Türk bilim tarihinde önemli bir yere sahiptir. “Bu eserlerden bir kısmı incelenmiş ve metin olarak yayımlanmışsa da bu yayınların yeterli olduğu söylenemez” (Doğan 2010b: 163). Bu alanda ilk telif eser olarak bilinen İshak bin Murad’ın Edviye-i Müfrede’sinden sonra sahanın eser sayısı 20. yüzyıla kadar artarak devam etmiştir.

Toplumları en çok etkileyen olaylardan birisi hastalıklardır. İnsanoğlu bu sorun üzerinde epeyce durulmuş ve gerek Batı dünyasında gerekse İslam dünyasında birçok eser meydana getirilmiştir. Bu eserler hastalıkları tanıtmaya, teşhis ve sağaltma yollarının dışında birçok farklı çalışma alanına hitap eden kaynaklar niteliğindedir.

14. yüzyıldan sonra Anadolu sahasında görülmeye başlandığını söylediğimiz tıp metinleri, bölge hakkında önemli bilgiler vermektedir. “Sağlık gibi geniş, kapsamlı bir alanı konu edindikleri için söz varlığı açısından Türk dili ve araştırmaları için zengin birer kaynak niteliğindedirler. Besin adlarından tutun iklim koşulları, genel sağlık alanı, hastalık adları, organ adları, bitki adları ve ilaç olarak kullanılan pek çok madde adına geniş bir terminoloji yelpazesini kapsarlar. Eski tıp anlayışına dayalı olarak yazılmış olmaları bakımından tıp tarihi yönünden araştırmacılar için birinci derecede malzeme niteliğindedirler. Sağaltma ile ilgili kimi halk inanışlarına da yer vermiş olmalarından onları halkbilimsel açıdan da önemli kılmaktadır” (Önler 1998: 158).

16. Yüzyılda Yazılmış Başlıca Türkçe Tıp Eserleri

Çintar adlı cerrahın Yunanca kitabının tercümesi olan *Alâim-i Cerrâhîn*, 16. yüzyılın ilk yarısında İbrahim bin Abdullah tarafından yazılmış önemli bir eserdir. Hacı Paşa, Akşemseddin, Şirvanlı, Sabuncuoğlu gibi Türk tıp tarihinin önemli üstadlarının ilaç terkiplerini de içerir” (Doğan 2010b: 164). “Bu dönemin diğer iki eseri ise Müslihiddin Mustafa bin Şaban Sürûrî’ye aittir. Ebu’l-Hasan ‘Alâuddîn b. Hazm b. el-Nafîs el-Karşî’nin Mucez adlı eserinin *Terceme-i Mucizü’l-Kânûn fi’t-Tıbb* adlı tercümesi ve Bîh-i Çinî adlı Farsça eserin *Terceme-i Risâle-i Bîh-i Çînî* adlı diğer tercümesidir” (Kartal 2016).

Tercüme olan bir diğer eser; Sultan Üçüncü Murad zamanında Osmanlı Divân-ı Âlî kâtiplerinden Hasan ibni Abdurrahman Efendi tarafından Yusuf bin İsmail bin İlyas el-Hûyî el-Bağ-dâdî el-Kutbî el-Şâfîî’nin Mâlâ Yeseu’t-Tabîb adlı eserine bazı ilâvelerle yapılan *Terceme-i Mâlâ Yeseu’t-Tabîb Cehlehû* adlı tercümedir. Hekim Nidâî bu dönemde telif eserleriyle önemli yer tutar. “*Menâfiü’n-Nâs* adlı telif eseri, 1566 yılında tamamlanarak 2. Selim’e sunulmuştur. Eser altmış babdan oluşmaktadır. Nidaî tarafından kaleme alınan bir diğer eser *Rebîü’s-Selâme*’dir. “*Risâle-i Tıbb ve Manzûme-i Tıbb* adlarıyla da biline *Dürr-i Manzûm* adlı eser Nidâî tarafından 1567 yılında tamamlanarak 2. Selim’e sunulmuştur. Manzûm bir tıp kitabı olan eser dört bab ve bir mukaddimeden meydana gelmektedir” (Sunar 2014). *Terceme-i Müfredât* Abdurrahman bin Yusuf Aksarâyî tarafından İbni Baytar’ın adlı eserine yapılan tercümedir.

Mecma‘ü’l-Mücerrebât, Necmeddîn Mahmud bin Ziyaeddîn İlyas Şirâzî’nin Havî-i Sagîr adıyla meşhur olan (Adıvar 1991: 70) *El-Havî fî İlmi’t-Tedâvî* adlı eserinin tercümesidir. Eser Ahmed bin Bâlî tarafından tercüme edilmiştir.

1.Necmettin Mahmut bin İlyas Şirazî

Gerek klasik kaynaklarda gerekse modern araştırmalarda hayatına dair bilgi yoktur. “İlhanlı devlet adamı, tarihçi ve tabip Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî’nin (ö. 718/1318), ulemâyaya in‘âmında bulunması için Bağdat valisi olan oğlu Emîr Ali’ye gönderdiği mektuptaki listede Fakih Mahmûd b. İlyâs Tabîb adı da kayıtlıdır. Reşîdüddin ayrıca, Şîraz’da mevcut

Dârüşşifâya vakıflar tahsis edip Şîrâzî'yi buraya müteveli tayin ettiğine dair Şîraz yöneticilerine yolladığı yazıda kendisinden “Mevlânâ-yı A‘zam Eflâtûn-i dehr Aristo-yi asr Mevlâna Mahmûd b. İlyâs” diye söz eder ve onun hem naklî hem aklî ilimlerde eşsiz bir âlim, değerli bir tabip olduğunu belirtir Bazı çağdaş araştırmalarda babasının lakabı Ziyâeddin şeklinde anılırken Kâtib Çelebi bunu Sâinüddin diye kaydetmekte, Âga Büzürg-i Tahrânî de El-Hâvî adlı eserinin bazı yazma nüshalarında böyle geçtiğini söylemektedir” (TDAV 2010: 39,187).

Eserleri

1. El-Hâvî fî ‘ilmi’t-Tedâvî: “Şîrâzî eserin mukaddimesinde küçük yaştan itibaren tıbbı merak sardığını, tahsilinden sonra mesleğini icra etmesi sırasında dostlarının isteği üzerine bu kitabı yazdığını anlatır. Bir tıp ansiklopedisi mahiyetindeki eser, Ebû Bekir er-Râzî'nin (ö. 313/925) aynı adı taşıyan hacimli kitabıyla karıştırılmaması için El-Hâvî's-Sagîr diye de anılmaktadır. Üslubunun güzelliği ve açıklığıyla, muhtevasının doğruluğu ve zenginliğiyle tanınan ve yaygın biçimde kullanılan El-Hâvî beş kısımdan (makale) meydana gelmiştir. İlk kısımda 125 bölüm halinde iç hastalıkları, ikinci kısımda yirmi yedi bölümde sıtma (humma) hastalığının belirtileri, türleri ve tedavi yöntemleri, üçüncü kısımda 108 bölümde dış organlarda ortaya çıkan hastalıklar incelenmektedir. Burada yer alan 82-102. bölümler zehirler ve zehirli hayvanlar hakkındadır. Alfabetik olan dördüncü kısımda müfret ilâçların, elli bölümden oluşan beşinci kısımda mürekkep ilâçların yapım ve kullanımı konu edinilmektedir. Müellif ünlü hekimler arasında daha çok Hipokrat, Câlînûs (Galen), İbn Mâseveyh ve İbn Sînâ'ya atıfta bulunur. Günümüze birçok nüshası ulaşan eserin beşinci kısmının Fransızca'ya çevirisiyle birlikte ilmi neşirini Pierre Paul Emile Guigues gerçekleştirmiştir (Beyrut 1902; Frankfurt 1997 [tıpkıbasım]). Ahmed Ferîd el-Mezîdî, eserin bu kısmının ikinci defa tahkikini yaptığını söylüyorsa da (Beyrut 2001) çalışmasında kayda değer bir inceleme görülmemektedir” (TDAV 2010: 39,187).

2. Ğıyâşiyye. Dört kısım (makale) üzerine düzenlenmiş tıbbı dair Farsça bir eserdir.
3. Kitâbü'l-‘Aşk. Otuz bölümden oluşmaktadır.
4. Tuĥfetü'l-Kemâl. Yine tıbbı dair Farsça bir eserdir (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3669).
5. Muĥtaşar fî ‘ilmi’t-Teşrîĥ. (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 4346/2).
6. Kitâbü Şerĥi'l-Fuşûl li-Hibokrat.
7. Esrârü'n-Nikâĥ
8. Kitâbü'l-Aĝziye ve'l-Eşribe.
9. Risâlefi'l-Bâh.
10. Risâle Şelciyye

2. Ahmed bin Bâlî

Osmanlı ulemâ ve tabiplerinden olan Ahmed bin Bâlî'nin hayatı hakkındaki bilgiler azdır. Saruhan (Manisa) Sancağı sınırları içindeki Akhisar kazasına bağlı Marmara nahiyesinde doğan Ahmed bin Bâlî'nin kaynaklarda doğum ve ölüm tarihi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hayatı hakkında ulaşabildiğimiz yegâne bilgi ise “meşhur Molla Arap'ın talebelerinden olup tahsilini ikmalinden sonra bir müddet kadılık mesleğinde bulunmuşsa da sonradan bu meslekten feragatla ilmen ve amelen tıp ilmi ile meşgul olmaya başlamış” (Bursalı 1975cII: 197) olduğu bilgisidir. “Bu bilgi metnin 2b varlığının 24. satırından 3a varlığının 4. satırına kadar olan kısımda Ahmed bin Bâlî tarafından da bizzat beyan edilmiştir. Bu bölüm aşağıdadır:

“ve dahı işbu faķîr ve haķîr muhtâcû'l-'avnillâh ve rahmetühü aħmed bin bâlî faķî sabîkân mevâlî 'azâm huzûrlarında ma'külât ve menkülât uşûl ve fûrû' kitâblarına iştiğâlde iken ahyânen kütüb-i tıbbâ dahı mü'tâla'a kılup ehlinden mevâzi'-i müşkile-i tef'tîş ve tefeħhüz edüp esrâr-ı tıbbâ ıtlâ' oldukdan sonra sultânü'l-'ulemâ mevlânâ 'arab hizmetlerinden mülâzım olup kazâdan tedrîsden sevk âlehi ferâğat edüp bu 'ilm-i şerîfün 'ilmen ve 'amelen taħşîline bi-ķadrü't-ķâkatü'l-beşerîyye meşgûl olduk kütüb-i mu'teberden vesâ'îr mücerrebâtdan cem' edüp hâvî-i şağîri türķî tercüme edüp her bâbinuñ nihâyetinde bir faşl çeküp sâ'îr mücerrebât ilhâķ eyledük mecma'ü'l-mücerrebât dëyü ad ķoduk ” (Sunar 2014)

3. Mecma'ü'l-Mücerrebât

3.1.Eserin Nüshaları

Eserin hangi tarihte yazıldığıyla ilgili M. Tahir Bursalı, Osmanlı Müellifleri adlı eserinin ikinci cildinin “*Tabibler Faslı*”nda “bu büyük eserin 987 (1579) tarihinde yazılan bir nüshası”nı (Bursalı 1975cII: 197) gördüğünü söylemiştir.”

3.1.1.İstanbul nüshası:

Bu çalışmada eserin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 190 arşiv numarasında kayıtlı nüshası kullanılmıştır. Nüsha talik hatla yazılmış olup her sayfasında 27 satır bulunan 338 varaktan ibarettir. 1b ve 82a varakları 26 satırdır (bk. EK 1). Bu nüshanın son varığında eserin 987 senesinin Rebî'ü'l-evvel ayının onuncu gününde tamamlandığı ve yazımının yüz yirmi gün sürdüğü ifade edilmektedir. Verilen bilgiler ışığında üzerinde çalıştığımız nüshanın miladî 7 Mayıs 1579 Perşembe günü tamamlandığı anlaşılmaktadır.

3.1.2.Kahire Nüshası

Kahire nüshasına ulaşılamamış; kataloglarda Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Tıbbî Türkî Talat 3 arşiv numarasında kayıtlı olduğu ifade edilen eser bu arşiv numarasında bulunamamıştır.

3.2. Eserin İçeriği

Ahmed bin Bâlî'nin Necmeddîn Mahmud bin Ziyaeddîn İlyas Şirâzî'nin (öl. 1330) Hâvî-i Sagîr adıyla meşhur olan (Adıvar 1991: 70) El-Havî fî İlmi't-Tedâvî adlı eserinin tercümesidir. Yazar eserinin giriş bölümünde de bahsettiği gibi; tıp ilimine rağbet ettikten sonra kendisinin muteber saydığı kitaplar ile tecrübe edilmiş hastalıkları bir araya toplayarak Hâvî-i Sagîr adlı eseri Türkçeye tercüme etmiş, eserin her babının sonuna birer fasıl eklemiştir.

*“kütüb-i mu'teberden vesâ'ir mücerrebâtdan cem' édüp hâvî-i şagîri türki
tercüme édüp her bâbınun nihâyetinde bir faşl çeküp sâ'ir mücerrebât ilhaq
eyledük mecma'ül-mücerrebât deryü ad koduk”*

Eserin ilk varaklarında Allah'a hamd ve peygambere övgüden sonra hakikatte hekimin Allah olduğunu ve yeryüzündeki tüm nesnelere O'nun ilimi ve hikmetiyle var olduğunu belirtir. Daha sonra tıp ilminin gerekliliğini ve (*ammâ bu 'ilm hîç şüphe yokdur ki gâyet gerekli 'ilmdür* 2b/8) canlılar alemi için ne ölçüde faydalı olduğunu açıklamaya çalışır.

Tercüme olan esere orijinal eserden farklı olarak mütercim tarafından bazı fasıllar eklendiği yukarıda ifade edilmişti. Tercümede ve yazarın sonradan kendisinin eklediği fasıllarda, karşılaşılan vakalar ve sağaltma yolları deneyimlerden, eski hekimler ve kitaplardan alıntılar yapılarak aktarılır. Bu aktarmada birçok tabipten ve eserden bahsedilir. Bunların başlıcaları şunlardır:

Hekimler: Beşîr Çelebi, Bukrâ't Hekim (Hipokrat), Câlînüs (Galen 131-210), Kindî Hekim, Muhammed bin Zekeriyâ, Muhammed Çelebi, Nefîsî, Rûfes Hekim, Şâbit Hekim, Sedîdî Hekim, Serâfiyûn Hekim (İbn-i Serâfiyûn), Aşksemse'ddîn, Ya'kûb Hekim, Yûnus Hekim, Zeyn Hekim ('Alî bin Zeyn), Baytâr Hekim (ibn-i baytar), Bekir Hekim (Ebu Bekir Râzî), Bütes Hekim, Cemâle'd-dîn Hekim (Mevlânâ Cemâle'd-dîn), Cürayh Hekim (Ebu Cürayh), Ehren Hekim, Hâcib Hekim, Hâlîfe Hekim (Mevlânâ Hâcî Hâlîfe), İshâk Hekim, İskender Hekim, Kûkâ oğlu Kosta Hekim, Kûrşî Hekim, Mârcüye Hekim, Mâseviye Hekim (İbn-i Mâseviye), Yehüdî Hekim, Telmîd hekim (İbn-i Telmîd), Yûnus Hekim, Bevles Hekim, İbn-i Ebû Şâdîk Hekim, Mesîh Hekim, Nefîsî Hekim.

Kitaplar: Esbâb-ı 'Alâmât Şâhibi, Kemâliyye, Münhâcû'l-Beyân, Müntehab-ı Şifâ, Kânûn, Manşürî, mücez, Hâvî-i Kebîr, Bür'ü's-Sâ'a, 'innî, Kitâbü'r-Raḥmet, Mücerrebâtî'l-Müteferriqa, 'anî menî, Zaḥîre, Teşriḥ.

5 makaleden oluşan eser (*bu kitâbı beş maḳâle üzerine kılduk* 3a/6-7) bablara ayrılmıştır.

1. Makale: Baştan ayağa kadar insan vücudundaki tüm hastalıkları ihtiva eden makaledir. (*evvelki maḳâle ki başdan ayağa deḳlû 'uzv-ı maḳşûşa 'arîz olan emrâz beyân eyler* 3a/12) Eserin 3a varasının 12. satırından başlar ve 174b varasının 10. satırında *temet't-ül-maḳâletü'l-evlâ bi-'avnillâhi te'âlâ* ifadesiyle son bulur. Tıp ilminin genel konularını içeren makale, diğer makalelerden hacimli olması bakımından dikkat çekicidir. Bu makalede,

baştan ayağa bütün organların hastalıklarını, bu hastalıkların sebeplerini, sebep olan hıltı ve sağaltılma yollarını hekimlerden tecrübeler ve terkiplerin karışımlarıyla verilmiştir. 125 babdan oluşmaktadır. Her babda bir hastalık ve tedavisi ile ilgili bilgi verilir.

*Babların isimleri sırasıyla şöyledir; şuda', şaķıķa ve toluņ ağrısı, düvā, sedre, sersām, sübāt, seher, sübāt-ı seherī şar' ve uçuk tıtmak, nisyān, mālīhülyā, sekte, fālic, teşennüc, laķva, el ayak ditremek, remed, țarf, zurfe, sebel, gözde cereb olmak, göze şu inmek, ceher, a'sā, göze aķ düşmek, gözde kıl bitmek, kirpik dökülmek, ĥavl olmak, göze bit ve sirke düşmek, gözde olan karĥa, ĥurķa-i 'ayn, gözi ĥıfz etmek, kulaķ ağrısı, kulaķ şağırlığı, deviy ve țanīn, kulağı ĥıfz etmek, kulağa şu girmek, bevāsīr-i enf, burun koĥusu tıtmamak, burun koĥusu, burunda bař bārit çıķmak, burun ķanamak, dil ağrısı, ağız ağrısı, dilcük inmek, ağız koĥusu, boğaz ağrısı, boğaza sülük ve kemük tırmak, dişler ağrısı, diř etlerinde olan zaĥmetler, zükkām ve nezle, ağızdan ķan ve lu'āb aķmak, öksürük olmak, āvaz tıtukmak, yürek maraźları, ĥařy olmak, öykeninde verem olmak, icgüde böğürlerde verem olmak, ma'denüñ mizācında yaramalıķ olmak, ma'de ağrısı, ķarında ķarāķar olmak, şehve-i kelbiyede veca'-ı baķarīde ve ifrāt-ı 'atař, haźm yaramazlığı, fūvāk ya'nī incıķrak, ta'āma iřtihā olmak, ķülunc tıtmak, ķuşmak, hayza ya'nī toĥmdan ķuşmakhem ishāl olmak, göbek burmak, ishāl olmak, ķan ishāl olmak ve seĥc, zalķ-ı em'ā ya'nī ta'ām gayr münhaźm tıtmaz ishāl olur, ciger maraźları, ciger za'afı, cigerde verem olmakdur, yaraķān ya'nī şarulıķ, su'-i kınye ya'nī ademüñ benzi şararur ve tıtaķları büzürür, țalak maraźları, țalak büyümek, böğrek maraźları, sidük tıtlaması, sidük tıtulmak, selesül bevl olmak, ķan işemek, böğrekde ve ķavuķda tař olmak, böğrekde verem olmak, meřānede verem olmak, meřānede bař bart olmak, meřānede cereb ve ĥurķat olmak, ĥāyalarda verem olmakdur, cimā'a müte'allıķ olan maraźlar, sür'at-i enzāl, cimā'a iřtihā ifrāt olmak, meni iĥtiyārsuz gelüp dökülmek, cimā' ĥālinde teđāyyüť etmek, ķasıķ yarılmaķ ve fālic olmak, emrāź-ı raĥm ve ĥatunlar gebe ķalup, ve gebe ķalamamak, ĥayzdan ķan ziyāde gelmek, ĥayzda ķan tıtulmak, 'avratuñ memelerine 'arız olan maraźlar, 'uķr ya'nī gebe ķalmaduđınuñ sebbeleri, oğlan düşürmek sebepleri, güc toğırmak ve oğlan olmak ve meřīme ya'nī oğlan yatağı ķalmaq, gebe ķalmađı men' eyler nesnelere, iĥtināķ-ı raĥm, raĥmda nefĥ ve yel olmak, raĥmda verem olmak, reĥā derler ķarın şişer gebe gibi bir hal, raĥmda bař bart olmak, raĥmda řuķāķ olmak ya'nī yarılmaķ, bevāsīr zaĥmeti, maķ'adda nevāřīr dērler yaramaz bař bart, maķ'adda verem ve yaraķlar olmak, maķ'adı çıķmak, maķ'ad müsterĥī olmak, oñurđa kemüklerinde olan ĥadebe ve ricāĥ-ı efrese, dērler ayaklar da ve incüklerde olan devālī, dā'ü'l-fīl derler ayaklar fīl ayağı gibi olur, veca'-ı zāhr ya'nī arķa ağrısı ve veca'-ı ĥařıra böğrekler ağrısı veca'-ı zāhre ķarībdür bir fařl kılduķ, 'ırķu'n-nisā, veca'-ı mafāřıl ve nıķrīs, mafāřda ta'aķķud olmak ya'nī madde müteĥaccir olup ķalmak.

* Babların konu başlıklarının okuma ve transkripsiyonu için Doğan (Doğan 2012) ve Doğan-Güneş (Doğan-Güneş 2014)'ten yararlanılmıştır.

2. Makale: Bu makale eserin 174. Varanın b sayfasının 11. Satırından başlar. 27 babdan oluşmaktadır. Yazar birinci makaleyi bitirdikten sonra geçtiği ikinci makalenin mahiyeti hakkında bilgiler vererek söze başlar. İkinci makale humma hastalığını anlatmaktadır. (*ikinci maqāle hummālardadır 174b/11*). Bu makalenin birinci babında humma hastalığının içeriği ve çeşitleri hakkında bilgiler verilmektedir. Verilen bilgilerde hangi hummanın hangi sebeple meydana geldiği, belirtileri, hangi organları ne şekilde etkileyip vücutta ne gibi değişiklikler gösterdiği belirtilir.

“hummaların cins-i a‘laları üçdür biri hummā-yı yevmiyyedür ve biri hummā-yı dıkkıdır ve biri hummā-yı ‘ufuniyyedür beyān haşr oldur ki insānuñ bedeni mürekbedür rühdan ve ahlātdan ve a‘zadan eger harāret-i garībe rüha müteşebbiş olırsa hummā-yı yevmiyyedür eger ahlāta müteşebbiş olırsa hummā-yı ‘ufniyyedür eger a‘zā-yı aşıyyeye müteşebbiş olırsa ya‘nī tutuşursa hummā-yı dıkkı dërler” (174b/21-26)

Bu makalenin babları sırasıyla şöyledir:māhiyet-i hummā, hummā-yı yevm, hummāyāt-ı ‘ufuniyye, hummā-yı şafrāvī, hummā-yı gıbb, hummā-yı muhrık, hummā-yı muḫbıka, hummā-yı balgamiyye, hummā-yı lüşğa, hummā-yı rub‘-ı dā’ire, rub‘-ı dā’im dërler kızar yanur amma sebebi sevdādur, hummā-yı hams ve südüs ve sübü‘ evvelki beş günde bir tutar ikinci altı günde bir tutar üçüncü yedi günde bir tutar, qaruşuk hummālar, inkıyālūs dërler bir nev‘ā hummā, yaqūriyā dërler bir nev‘ā hummā, hummā-yı gaşıyye, hummāyāt-ı leyliyye dërler gecelerde tutar, hummā-yı vebā’iyye, hummza-yı cüderi ve haşbe ya‘nī çiçek ve kızamık çıkarmak, hummā-yı dıkkı, dıkkı-ı şeyhuḫāt, buhrān günleri, marīzde eyü ‘alāmetler nedür, yaramaz ‘alāmetler nedür, enzār ya‘nī hādīs olıcaq marāzlara ‘alāmetler, bir ‘illette bir ‘illete dahı dönmek ‘alāmetleri, nākahrlar ya‘nī hatalıktan ḫurmuş kimesler.

3. Makale: 3. makale eserin 214. varasının b sayfasının 10. satırından başlar. 103 babdan oluşmaktadır. Vücudun dış organlarında görülen hastalıkları anlatmaktadır. *maqāle-i şālise şol ‘illetlerde dër ki a‘zā-yı zāhirde hādīs olur (214b/10-11)*.

Makalenin babları sırasıyla şöyledir: Veremler ve sivilceler, humre dërler şafrāvī verem, nemle dërler büsür sivilcileri ki od gibi yaqar, cāversiyye dërler taru daneleri gibi uvacuk çıkar başları akça dibi kızılca olur, cemz dërler yaşş yaşşı çıkar, nār fārisī, kabarcuqlar, qurdeşini şerā, māşerā, ta‘ün, akile, bezīrlerde olan veremler, çibānlar, hurācāt, demāmīl, veremdür ki müsterḫī ve gençekdür, qatı veremler, rīḫī veremler ya‘nī yel veremler, ur çıkmak, bözler ki guded dërler, ‘uḫūd dërler bedende funduk gibi çıkar, seretān, henāzir toquz baş dërler, ‘ırk-ı medenī, baş keli, haşef dërler uvacuk büşreler, uvacuk büşreler, nebāt-ı leyl dërler, uvacuk sivilciler ki gece çıkar gündüz gider, şālil ya‘nī sekel, qarḫa-i belḫi, batm ya‘nī citlemük, şüşe dërler yaşş büşür, dāḫıs ya‘nī tırnak ağrısı, seyelan, nādir vaqı‘ olur büşreler, cüderī ya‘nī çiçek çıkarmak, haşbe ya‘nī kızamık çıkarmak, temregi çıkarmak, cereb ya‘nī uyuz, giciyik, cüzẓāme, büş, yüzde kelef çıkmak, aq behaq, kara behaq, yüzde kelef

çıkmak, heyelân dèrler kelef gibidür, huzret dèrler bir nesne çıķup yeri almaq, bādiṣnām(?), ademüñ levni fāsıd olmak, baṣdan kepege beñzer nesneler dökülmek, dā'-ı ṣa'leb, kııl dökülmek, ṣaṣ ṣaṣal tēz ağarmak, müzeyyen olmağa müte'allıķ nesnelere, ademi gökçek, ve aķ ve yımṣaķ eyler nesnelere, amel ya'nī bit pire deṣmek, ifrāṭ derlemek, der-habs olup derleyümemek, el ayak vesā'ir eṭrāf yarılmak, el ayak ve ökçe yarılmak, bedende ṣayrıķ olmak, ademün derisi avrulmak, atı arıqlamak, atı ziyāde sömürmek, baṣın derisi büzülmek, ırnaqlar 'illetleri, barmaqlar ṣıṣmesi, oturaķ yerlerde çok yatmaqla baṣ bart ḥadıṣ olur, oltuķ oḥmak, ele ayağa ṣovuk te'ṣīr eylemek, a'zayı od göyündürmek, cerāhatler, siñirler cerāhati, bedene nesne batup içinde almaķdur ne vechle ihrāc olur, urūḥlar ya'nī iriñe dönmüş baṣlar bartlar, oñulması müṣkil baṣlar, nāṣūr etleri, yanur baṣlar, bir nev'ā urūḥdur ḥurāķ dèrler, deṣmek zārb yemek ve deṣmek, düğülmüş kimesnelere 'ilācı, kemükler ṣınmak, atılıķ ki bedende ḥadıṣ olur, 'aṣd yerinden ḥamķ ve bertinmek, ağular içmekten ṣaķınmışın ṣarīķı, tiryāqlar, ma'dede ḥāṣıl olur zehrlere, ağulu otlar, yetü'āt-ı seb'a yedi dürlü nesnelere vardur anı bildürür, ḥayvānī zehrlere, odlar vardur anları bildürür, ṣol edviyeyi beyan ayle ağulu nesnelere andan aṣar, yılan ve ğayr zehr-nāķ nesnelere soķmak, yılanlar soķmađın 'ilācı, uyruğı uri ya'nī 'akreb soķmak, uduz et ıṣırmak adem ve ğayr at eṣek gibi cānaverler ıṣırmak, ademi utar ve yudar nesnelere, ṣol devālar ki ağızdan oḥūyü zā'il eyler, ṣabībleriñ ve ṣeyyatları ve naṣīhatleri.

4. Makale: Bu makale eserin 287. varağının b sayfasının 2. satırından baṣlar. Bu bölümün ismi *edviye-i müfredē*'dir. Yazar tek baṣına ilaṣ olarak kullanılabilecek bitkileri, yiyecekleri, içecekleri, bunların özelliklerini, hangi hastalıklara iyi geldiklerini, yararlarını, zararlarını ve zararlarının giderilme yollarını sözlük düzeni içerisinde vermektedir.

Bu bölümde sırasıyla Őu maddeler bulunmaktadır: ibriṣim, übhel, ābūs(?), iccās, urz, ısfānāḥ, ās, ustūḥūṣ, āsārün, eṣķil, isrāyis, uṣaķ, eṣķāķul, aṣl-ı kürrās, aṣl-ı kebere, afsentīn, eftīmün, efyün, uķḥuvān, aķāķiyā, ikلیل-i melik, ilye, elsine-i 'aṣāfīr, emlec, enber bāriṣ, enīsün, enzurūt, encere, enfeḥa, encībār, īrsā, ehlīlec-i aṣfer, ehlīlec-i esved, ehlīlec-i kābilī, baķla, bādrenbūye, bābūnec, buḥūr-ı meryem, persiyāvṣān, bezr-i kerefis, bezr-i rāzyānec, bezr-i ḥubbāzī, bezr-i kürrās, bezr-i lisānū'l-ḥamel, bezr-i kettān, bezr-i hindibā, besfāyic, temr-i hindi, tīn, ṣāfsiyā, cāvers, ḥabbū'r-reṣād, ḥasek, derdār, ziblū'l- ḥaṣāṣīf, zücāc, zirāvend-i müdahrec, zirāvend-i ṣavīl, zırnīḥ, zeytün, sibistān, sefercel, ṣaķmūniyā, sekbīnec, semmūr, semen, sinā, sincāb, ṣāhtere, ṣibbet, ṣeb, ṣaḥm-ı baṣ, ṣaḥm-ı ṣa'leb, ṣaḥm-ı ḥanzāl, ṣükā'ī, ṣelcem, ṣem', ṣünīz, ṣābūn, ṣabr, ṣamġ-i 'arabī, ṣamġ-i levz, ṣamġ-i iccās, ṣūf, ṣab'a-i 'ircā, ṣuḥleb, ṣarāṣīṣ, ṣarġulūdīs, ṣarfā, ṣarḥaṣķūk, ṣīn-i ermenī, zılfu'l-mā'īz, 'āķırķarḥā, 'ammu'z-zebīb, 'ades, 'arṣanīṣā, 'asel, 'āṣār-ı ğāfit, 'inebū'ṣ-ṣa'leb, 'unnāb, ğāfit, ğārīķün, fāvāniyā, farāsiyün, faṣru'r-rummān, atrān, uṣn, anṣarīyün, aṣr-ı kerefis, aṣr-ı cevz-i aḥzar, aṣr-ı aṣl-ı keber, kebedü'l-mā'z, kebedü'l-keleb, kibrīt, keṣīrā, kürrās, kehrübā, lāġıye, leben-i ḥalīb, lisān-ı ṣevr, lisānū'l-ḥamel, māzerīyün, māḥūdāne, māṣ, mā'i'ṣ-ṣa'ir, mā'u'l-

maṭar, meḥallaşa, maḥīz, maṣtakī, maḡre, nārenc, nānhūvāh, nārdīn, nuḥāle, neṣā, naft, varaḡ-ı ḥūh, varaḡ-ı kebere, varaḡ-ı iccaş, hindibā, hīl-i buvā, yāḡut, yebrūh, ‘aşı’r-rā‘ī,

Maddeler verildikten sonra yenilen maddeler beş kısma ayrılır ve vücutla etkileşimleri açıklanarak bitirilir.

5. Makale: Bu Makale eserin 298. varaḡının a sayfa ile başlar. 50 babdan oluşur. Bu makale; *bēşinci maḡāle edviye-i mürekkebinūḡ ḡavā‘idi ve keyfiyeti ve terkīb ve keyfiyeti isti‘māli ve muḡaddemāti beyanındadır* başlığını taşımaktadır. Yazar daha önceki makalelerde hastalıklar ve bu hastalıkların sağaltılmasında kullanılacak karışımları vermişti. 5. Makalede ise bu karışımları -terkipleri- teker teker açıklayarak hangi hastalıklarda nasıl kullanılacaklarını belirtmektedir.

1.bab *edviye-i müfredenūḡ terkībiniḡ ḡava‘idi beyanındadır* diye başlar. Daha sonraki bablar sırasıyla şu şekildedir: şerbetler, sikencübīnler, lu‘ūḡlar, müshil-i maṭbūḡlar, müshil-i naḡū‘lar, mā’-i uşul, ḡabblar, ḡurşlar, sufūflar, mürebbālar, ma‘cūnlar, cevārişler, müferriḡler, ayāricler, su‘ūdlar ya‘nī burına ḡoyacak nesnelere, ḡarḡaralar, dişlere sürececek nesnelere, tīlālar, zīmādlar ya‘nī yaḡūlar, lu‘ūl, aḡşırdır nesnelere, ḡuḡneler, şāflar, ferzecele ya‘nī ‘avratlar fercinde getürecek şāflar, ḡuşduracak nesnelere, ḡuşmaḡı men‘ eyler nesnelere, burun ḡanı, bevl ve idrār eyler nesnelere, ḡayz ḡanın idrār eyler nesnelere, toz ve toprak yemeḡe iştiḡāyi ḡaṭ‘ eyler devālar, semiz eyler devālar, bedeni arıḡladır nesnelere, yaḡlar, ıtrıfīller, şaḡ-ı şaḡl rengindedür, ḡāmīle olmaḡa mu‘īn olur devālar, tiryāḡlar, ma‘cūnlaruḡ ve ḡayr mürekkebe devālaruḡ müddet-i ‘ömri, tiryāḡlaruḡ imtiḡānı, derledür ve derleḡi ḡaṭ‘ eyler devālar, diş etleri, göze çekilecek küḡller, bürüdlaruḡ göze çekerler bürudet vērür, zürürlar ya‘nī ekecek nesnelere, göze çekecek şāflar, merhemler, zürurlardadır ki yaralara ekerler, laḡūm ya‘nī etler,

Son babda yazar helvalar ve tariflerini vererek eseri tatlı bir şekilde sonlandırma niyetindedir. Bitirirken, eseri yazarken çektiḡi sıkıntılardan bahseder ve eserinin zayı olmaması için dua eder.

Bu bölümde verilen karışımlarda hastalıkların tedavisi için doḡru ölçü, miktarın önemi belirtilirken tıp metinlerinin söz varlığı açısından önemli ölçü birimleri kullanılmıştır. “Hekimler terkip hazırlarken ölçü konusunda titiz davranmış, hazırlanan terkiye katılacak maddeleri verirken ölçülerini titizlikle ve kişiden kişiye deḡişmeyecek kesinlikte verme gayretine girmişlerdir. Türk tıbbının İslām tıbbını kaynak alması ve ilk ürünlerin tercüme karakteri taşıması metinlerde kullanılan ölçü adlarının hemen hemen tamamının Arapça kökenli olmasına sebep olmuştur” (Doḡan 2010b: 364). Metinde geḡen bazı ölçü birimleri şunlardır: dāniḡ (0.495 gr), direm (3.17 gr), ḡabbe (0.059 gr), mişḡāl (4.25 gr), ṡesüc (0.044 gr.), ḡīrāṡ (0.17), astar (19.02kg), men (batman, 760. 8 kg), üsküre (tabak, ḡanak için ifade edilen bir ölçü birimi), zirā‘ (0.616 m), bölük, cüz‘, deste, ḡarış, müdd (0.688 lt), nışf (yarım),

oğka (1238 gr), rıtl (litre, 382.5 gr), rub^c (dörtte bir, çeyrek), şülüş (üçte bir), tutam, yarım, buçuk, zı^f (iki kat).

2.2.1. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Eser üzerinde İstanbul nüshasının esas alınarak 3 tane yüksek lisans tezi yapılmıştır. Nuşin Sunar (Sunar 2014) yazmanın 1b-115a varakları arasında okuma ve ses bilgisi çalışması yapmıştır. Yazmanın devam eden 115b-166a varakları arasında Dursun Kartal'ın (Kartal 2016) okuma ve şekil bilgisi, 166b-232a varakları arasında ise Murat Muratoğlu (Muratoğlu 2017) tarafından okuma ve söz varlığı çalışması yapılmıştır.

KAYNAKLAR

- Adıvar, Adnan (1991). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi yayınları.
- Bayat, Ali Haydar (1999). *Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi (1975). *Osmanlı Müellifleri*. c.II, İstanbul.
- Canpolat Mustafa ve Önler, Zafer (2007). *İshâk bin Murâd, Edviye-i Müfredde*. Ankara: TDK Yayınları.
- Doğan, Şaban ve Güneş, Melis Sezen (2014) *Bir Eski Oğuz Türkçesi Metni: Risâle-i Bevâsîr*, Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi s. 53-117
- Doğan, Şaban (2010a). *Eski Oğuz Türkçesinde Tıp Dilinin Oluşumu ve Özellikleri*. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic Volume 5/1:313-373
- Doğan, Şaban (2010b). *16. ve 17. Yüzyıl Başlıca Türkçe Tıp Yazmaları ve Buldukları Kütüphaneler*. Journal of Medical Ethics Law and History: s. 162- 177
- Doğan, Şaban (2012). *Ebulfeyz Mustafa Efendi, Risâle-i Feyziyye fî Lûgâti'l-Müfredâti't-Tıbbiyye*. İstanbul: Değişim yayınları.
- TDAV (2010) İslam Ansiklopedisi ŞİRÂZÎ Maḥmûd b İlyâs maddesi cilt: 39, sayfa: 187. İstanbul
- Kartal, Dursun (2016). *Ahmed Bin Bâlf - Mecma'ü'l-Mücerrebât (Giriş-İnceleme [Şekil Bilgisi]-Metin-Dizin [116-166 Varaklar Arası]-Sözlük.)* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Muratoğlu, Murat (2017). *Ahmed Bin Bâlf - Mecma'ü'l-Mücerrebât (Giriş-İnceleme [Söz Varlığı]-Metin-Dizin [166b-232a Varaklar Arası]-Sözlük.)* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nureliyeva, Tahire (2006). *Elyazma Koleksiyaları Katalogu*.s. 183-184,Bakü, İnternet adresi: http://www.elyazmalarinstitutu.com/pdf/katoloq/elyazma_kolleksiya_katalogu.PDF, Erişim tarihi: 17.03.2017, 00.48.

- Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi I-IV.* (2008). (Haz. E. İhsanoğlu, R. Şeşen, M.S.Bekar, G. Gündüz, V. Bulut). İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.
- Önler, Zafer (1998). “ *XIV-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Söz Varlığı* ”. *Kebikeç/ Sayı 6*: s. 157-168
- Sunar, Nuşin (2014). *Ahmed Bin Bâlf - Mecma'ü'l-Mücerrebât (Giriş-İnceleme [Ses Bilgisi]-Metin-Dizin [1-115 Varaklar Arası]-Sözlük.)* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

بعضی ضعیفان اوب علاج ممکن اولما تک علامت

اما اگر حدیث اولوب واروب بدن اولفته بئله برون جفاق و بیوست طاری اولسه
 و قرن درسی فور بوب رفیق اولوب و یوز نکر رونق کتسه اعصابک نصارت
 نادر کتسه و یولده دهنت و صفای ظاهر اوله طو لکیمی اوترم و یوز
 اخله و یوزی سخر اوله یعنی موینه و قوفلری صهرم و یوزین اخله یوز
 کلمکری یوقا و کولک و کوس کلمکری ظاهر اوله و توری ظاهر اوله و یوز
 بت جوق اوله و قرین کورسی همان ارفسه یا بنشین کب اوله یوز
 اکل ظاهر و یوزی دوه قوش بوینه بکر شکل اوله و طر نقل بکرجه اوله
 قوس کب یوز کب یوزله اوله عادت الله ده سلامت اوزرته اولقی یوقدر
 اما اوله قوت و از کن اعصابه اتدن قاندن و رونقدن اثر ظاهر
 و بنض دقیق و صلب دکول کن و مذکور علامتله سحر دکولکن خلاص
 ممکنم علاج نبرید و توطیب در اول کول اولان اگر یاز کون اولسه
 شماله قمریونیه شمایل طوفنه و قوز برده اوله جوق صود کله هر کون
 اوج درت دفعه صولله و کلاب صحر و التند سوکت بیلر اوج و یوز
 و قبی و باغ بیلر اوج و قوش قوفلو یاز در بی ندر بنفشه و نیلوفر کب
 و ایوه کل و ایوه اوله و ارمود و باش برسن و مسندل و کلاب و کلاب
 اوله و عینی دوستک اوزرته و اطرافنه فار قیلر و یوز قیلر و
 بشل صقلله طولو صولر قیلر و اقلدن و صومدن و تعبدن و ریاضدن
 و سر دن و عطش و غصدن و عیندن حلس ایله اگر زمان قیش کول
 اولسه مسندل بوزرده نینه اما انشیه هر صبح شراب خشی اش اطمر
 اون درم با خود سوزاوت نخیک سوذندن بکرم درم الوب اون درم
 قنوب اهلر با قمر بوز با خیاب صوبین اهلر و عداسی اریه صوی بکر
 بلجار اوله با خود در صراحی بلقار یا ارق بلقی و بزونه قیلر اصحی
 صولله اوله و جفر لر اعصابین بنفشه یا قینی یا نیلوفر یا نجمله اوله
 و ادم بغ و خشی اش بغی و مار اول بغی و سفالغی بغی سوزر و باسلردن
 کتانی و تونز و فصاب معصندل کلابه صولنشی و کافورله مطب
 اولشی اوله و کوسنه مسندل و کلاب و کافورله بقوالدر و یوز یوز
 که باغی انشی اوله جود لر اگر خاشی ظاهر کولسه تا زنجی صودی صغ
 السن

السن و اشک سوزی که باش نسلر عیسی اوله اجود لر و درخی خار و عیسی
 و مار اول دب و هیند باوب و سوزاوت نافعدر و عداسی کونله اگر کتسه
 اوله از زبیم و بنسردن انا ندر بی و لست اولشی سفنا لور و باش طالع
 اوزم و الله و باش نجی اما یوزلری ازا زیکل کولدر جمیع خار با بس نسلردن
 احتیاز ایله لر و اسهالدر و عرفدن سینه ادر اگر حکمکری و معدسی ضعیف اولسه
 بار و صودن سینه اولتمه و کوسنه و کونله کافورله و کلابه و مسندل له صوفش
 کتانی بزنی قیلر و باش کشیج صوی و سوزاوت صوی و جمی عالم صوی و بنفشه
 یاخی و قینی یاخی و ادم یاخی و نیلوفر یاخی قیلر اگر حره صغفه بئله
 نینه تا زبیلر صود لر نینه اولر کاه اولر که اعراض نفاستین اعراض
 اولر کب غضب کب هم کب علاج یوز حاکم نفس کتک ایله خوش
 الحان و حکایات طیبه سوزنه نظر ایله هم و حرین و غمی زایل اوله
 کلمات و انوار و حیل و ملاحی و نجایب لعلیله که ریض المرردن مخصوص
 اوله و بزانه قیلر اصحی صوکه اذن سفلر ز اوله و هر صبح شراب خشی اش
 یا شراب نفاح حلو کلابه و مقدره یا قوزر و سفال و عداسی ما دیشیه
 اسفا خله یا سفله دکوسنه مسندل احمرا سفین و کافور و کلاب سوزر
 اگر حرور افراط سه و ده اولسه که در وسطی فردر اوله علامت
 سابقا سه و ارق اولقی دکوزلری جو قورنیش اوله و نفاسه مایل اوله
 یعنی از غمهم سبل اید و جمیع بدنم انتفاخ اوله و بنض ضعیف
 ضعیف اوله و بول ایض و رفیق اوله سکر مک اوله و دوغ سیدنا علاج
 نوم و راحت و سحیم و بنفشه یاخی و طالع ادم و قینی یاخی در ننگ
 و هر صبح شراب خشی اش با خود بنفشه شراب شراب خشی اش اوله
 درم و عداسی سرد مک مزدرسی و ادم اجمی و اسفاخ اگر قون لسهالدن
 اوله علامت اسهال غشیج و ارق اولقی علامت طبعی جسی اولقی
 خاش طاشیر فر صبله و سفر حیل ریلله و کلابه و سفوق حب و مانله
 و عداسی بلج ساقله یا انبر یا سفله و صددره و معدسی مقوی قابض
 ادر و بیلر هم ادر لر مسندل احمرا ایض کب و جلمار و انا قبا و ادر مک

ماویجیکه
 مغز و
 اختراز
 اجدرک

لواض
 نفسانک
 اولانجا

حما قرط
 سرور
 اوله

ماویجیکه
 کولدر
 ادر